

GİRESUN ADAK YERLERİNDE TESPİT EDİLEN ÇEŞİTLİ UYGULAMA, İNANIŞ VE EFSANELER

VARIOUS PRACTICES, BELIEFS AND LEGENDS OF VOW PLACES IN GİRESUN

Ülkü KARA DÜZGÜN*

Özet

Adak kavramı insanlığın var oluşundan bu yana insanoğlunun inandığı bütün maddî-manevî unsurların ve bu unsurlar etrafında teşekkül eden ritüellerin karmasından oluşur. Anadolu'da Türk hâkimiyetinden önce varlık sürdüren ve Türk hâkimiyetinden sonra bizzat Türkler tarafından bölgeye taşınan kültür ve inanış unsurları bir sentez oluşturarak adak yerleri etrafında bin bir renk aksettiren bir prizma oluşturmuştur. Bu prizma etrafında birleşen halk ve halk inanışları tarihî – kültürel birliğin sembolü durumundadır.

Bu çalışmada Giresun'da tespit edilen adak yerleri etrafında oluşan efsaneler ve adak adama ritüelleri ile ilgili kısmî bir araştırmanın sonuçları değerlendirilmektedir. Ancak bu çalışma, tespit edilen adak yerlerinde -bölgenin geçirdiği tarihî süreç de göz önünde bulundurularak- yapılan uygulamaların ve etraflarında oluşan efsanelerin mukayeseli olarak incelenmesi ile daha da olgunlaşacaktır. Anadolu'da her yerde rastlanılan benzeri adak yerlerinin incelenmesi disiplinler arası ortak bir çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu yolla üzerinde yaşadığımız, vatan toprağı olarak nitelendirdiğimiz yurdumuzun tarihî, kültürel, maddî ve manevî bütünlüğünü bir başka yönüyle daha ortaya koymak mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Giresun, adak, kutsal kültler, veli kültü, adak yerleri

Abstract

The term “vow” is the combination of all the physical and spiritual factors which men have believed and the rituals they have practiced ever since the beginning of human existence. The cultural and belief factors practiced in Anatolia before the Turkish sovereignty and carried by the Turks themselves after the Turkish sovereignty have formed a synthesis and look like a colorful prisma around the places where vow rituals take place. The communities and their history of beliefs which get together around this prisma are the symbols of cultural unity.

In this study, the results of a particular research on the legends which arose around the vow places in Giresun and the rituals which have been practiced in these places are evaluated. However, this study will be advanced by a comparative analysis of the rituals and the legends around these vow places by taking the historical process of the region into consideration. As a result of the researches about many vow places in Anatolia, a need for a research across disciplines has occurred. This will enable us to present the historical, cultural, physical and spiritual unity of our country in another perspective.

Key Words: Giresun, vow, sacral cults, the cult of Moslem Saint, vow places

* Yrd. Doç. Dr. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi

1. Giriş

1.1. Giresun'un Tarihi

Giresun şehrinin adının Latince “Kerasus” kelimesinden geldiğine inanılır. Kerasus ismi ile ilgili olarak iki rivayetten söz edilir. Bunlardan ilki Kerasus kelimesinin “kiraz”dan geldiği yoludur. Kiraz, M.Ö. 64'te Romalı komutan Lucullus tarafından Giresun'da keşfedilmiş ve buradan da bütün dünyaya yayılmıştır.¹ Bir başka rivayete göre de, sahil şeridinin bir yarımada gibi denize uzanmasıyla ortaya çıkan “boynuz” şeklindeki görüntü nedeniyle, şehre boynuz manasına gelen Keras denmiştir. Giresun adı bu Keras kelimesinden türemiştir.

Giresun, M.Ö.'ki çağlardan itibaren varlık sürdürmüş bir yerleşim merkezidir. “Hititler döneminde adı geçen Azzi ülkesinin bu bölgeyi de içine aldığı bilinmektedir. M.Ö. IV. ve V. Yüzyıl Grek kaynaklarında Giresun'un Pontos denilen bir kesimin parçası olduğu belirtilir. Bazı tarihî belgelerde Kerasus adlı bir yerleşme yerinin M.Ö. 670'lerde Miletoslar tarafından kurulduğuna işaret edilmiştir. M.Ö. 64'te Pontuslardan sonra Romalılar bu bölgeyi zapt etmişlerse de tam bir hâkimiyet kuramamışlardır. Romalılardan sonra şehir Bizanslıların eline geçmiştir.²

1071'den sonra Anadolu'da izlenen Türk fetihleri esnasında Trabzon ve yöresi de ele geçirilen bölgeler arasındadır. Ancak, Giresun'un Anadolu'da Selçukluların hâkim olduğu bu dönemde ele geçirildiğine dair tarihî bir kayda rastlanmamaktadır. Bu tarihlerde Giresun Trabzon Rum İmparatorluğu sınırları içindedir.

Karadeniz Bölgesi'nin Türkleştirilmesinde, Selçuklular döneminden başlayarak, Osmanlı döneminde de etkili olan Türk boyu Çepnilerdir. Çepniler, Samsun'un doğusundan Giresun'a kadar uzanan ve Canik denilen bölgenin fethinde mühim rol oynamışlardır. Ordu bölgesinde kurulmuş olan Hacı Emirli Beyliği'nin de bunlara mensup olması muhtemeldir. Dolayısıyla şehrin XIV. yüzyıldan itibaren bu sahada faaliyet gösteren Çepni Türkleri tarafından Türkleştirmeye başlandığını söylemek gerekir. 1461'de Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon fethi ile beraber Giresun, bir Türk devleti olan Osmanlı Devleti'ne katılmıştır.

Kısaca, Giresun, tarih boyunca birçok kültürün etkisi altında kalmıştır. Bugün, bahsi geçen bu kültürel tabakaların izleri şehirde hâlâ varlığını korumaya devam etmektedir. Giresun'da adak inancı ve adak yerleri ile ilgili yapılan çalışmalar şehrin tarih öncesi çağlardan itibaren geçirdiği kültürel tabakalaşmayı ortaya koymaktadır.

1.2. Adak İnancı

Giresun'da adak inancı ve adak yerleri ile ilgili tespitlere geçmeden önce “adak” kavramı üzerinde durmak gerekir. Dünyanın her yerinde olduğu gibi üzerinde yaşadığımız Anadolu topraklarında da adak adama ve dilek dileme yerleri olarak bilinen mekânlarda uygulanan pratikler ve gelişen formları heterojen bir yapı arz eder. Bu mekânlarda tek bir inanın doktrin ve pratiklerine değil; bölgede insanoğlunun varlık sürdürmeye başladığı andan itibaren ortaya çıkan ve buraya taşınan inanışların ve bu inanışlara bağlı ritüellerin sentezinden oluşan karma bir inanç yapısının izlerine rastlanır. Semavî dinlerin ortaya

¹ http://villasam.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=72 Erişim Tarihi: 15. 03. 2009.

² EMECEN, Feridun. “Giresun Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, C. 14, İSAM Yayınları, İstanbul, 1996, s. 79.

çıkması ve kalabalık insan toplulukları tarafından kabul edilmesi ile bahsi geçen karma yapının semavî dinler ile uyumlu bir hâle geldiği tespit edilir.

Tarihî ve tarih öncesi çağlar boyunca, semavî dinlerin insan toplulukları tarafından yaygın olarak kabul edilmediği dönemlerde dahi din olgusu daima varlığını sürdürmüştür. Ancak, birbirinden farklı toplumlarda; coğrafyalarda ve tarihî dönemlerde bu olgu değişkenlere bağlı olarak farklılıklar arz etmiştir. Bu anlamda bilim adamlarının çeşitli metotlardan yararlanarak üzerinde araştırmalar yaptığı; oluşum, gelişim ve etkilerini anlamaya çalıştıkları din olgusu ile ilgili son zamanlarda benimsenen ortak tespit; semavî ve semavî olmayan bütün dinlerin aslında birçok açıdan ortak bir noktada birleştiği yönündedir. Araştırmacıları bu fikre götüren nedenlerin başında, zamanla bilimsel; iktisadi; sosyal ve siyasi değişimlere hatta yeni bir din çevresine girilmesine rağmen insanoğlunun en eski inanışlarını çeşitli yol ve şekillerle yaşatmak yolunda farkında olmaksızın gösterdiği azmi gelir. Dolayısıyla, bugün İslamiyet, İsevilik ya da Musevilik gibi semavî dinler içinde sıklıkla karşılaşılan ve bu dinlerin öğretisi ve kabullerine göre çoğu zaman “hurafe” olarak adlandırılan inanış ve ritüeller halk arasında bazen mensubu bulunulan dinin doktrinlerine uyarlanarak bazen ise buna gerek duyulmadan varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

İnsanoğlu dünyaya geldiği andan itibaren içine doğduğu çevreyi ve varlık sebebinin anlamaya çalışmıştır. Bu süreç içinde insan, gücü ile başa çıkamadığı veya oluşumunu algılayamadığı her türlü varlığa ya da oluşuma karşı bir savunma mekanizması geliştirmiştir. Ateş, sel, kuraklık, fırtına vb. bir takım tabii oluşumlar, henüz sırlarına vakıf olunmadığı dönemlerde insanoğlu tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Dolayısıyla insanoğlu sayılan bu olgulara ve benzerlerine karşı kendisini korumak üzere çeşitli uygulamalar geliştirmiştir. Bu anlamda kurban sunma, adak adama gibi uygulamalar insanoğlunun yaradılıştan itibaren kullandığı korunma ve fayda sağlama yolları olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlunun adak adama ve kurban gibi ritüelleri, kendisinden üstün olduğuna inandığı varlıklardan yardım almak veya onlardan korunmak üzere gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu tazimler insanoğlunun doğasında yer alan kutsalla bağlantıda olma, kutsalın kutunu bir yolla kendine ya da kendisi ile ilgili bir varlığa aktarma güdüsünün de tezahürüdür.

İnsanoğlu yaşadığı çevreden her bakımdan yararlanmak ve olumsuzluklardan korunmak için bulunduğu çevrede kutsal mekânlar, iklime göre kutsal zamanlar vb. kutluluk anlayışları geliştirmiştir.³ Böylece herhangi bir yokluk ya da kriz ile karşılaşıldığında veya çevredeki varlıklardan azami ölçüde yararlanılmak istendiğinde, insanoğlu yukarıda sözü edilen olgu ve unsurlara çeşitli yollarla tazimde bulunmasının mevcut olumsuz durumu düzelteceğine ya da daha iyi sonuçlar sağlayacağına inanmıştır.

Adak adamak kutsallığına, bu bağlamda kudretine inanılan tanrılara veya tanrı tarafından kutsandığına inanılan bir varlığa lütfedeceği / lütfettiği iyilik karşılığında bedel ödemek olarak nitelendirilebilir. Başka bir deyişle, adak tabiatüstü varlıklarla uyum içinde olmak, onların lütuflarına nail olabilmek, mevcut olumsuz durumu olumlu hâle getirebilmek için sunulan unsurların genel adıdır. Seçilen adaklar, adamanın yapıldığı varlığa, dileğe veya yere göre değişen nesnelere dir. Eski çağlarda çeşitli inanış sistemlerinde adak olarak insan kurban edildiği dahi bilinmektedir. Günümüzde, özellikle İslam dini çerçevesinde tercih edilen adak unsurları Kuran okumak, iki rekât namaz kılmak, oruç

³ JR, W. A. Christian. “Folk Religion”, Çev.: Mustafa ARSLAN, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, S.: 3, 2002. <http://www.dinbilimleri.com/dergi/cilt2/sayi3/makale/halkdini.pdf> Erişim Tarihi: 26.02.2009.

tutmak, bir fakiri giydirmek, horoz-tavuk kesmek, koyun-koç kesmek, helva veya benzeri yiyecekler pişirip dağıtmak, ziyaret edilen yerlere çaput bağlamak, mum yakmak, sadaka vermek, dua okumak vb. uygulamalar şeklindedir. Bu adakların bir kısmı peşinen yerine getirilirken özellikle maddî değer arz eden adakların dilek gerçekleştirildiğinde yerine getirildiği gözlenmektedir.

“Eliade’ın deyişiyle ‘kutsal’ın tezahür ettiği ‘hierofani’ yahut ‘kratofani’ler olarak türbeler, yatırlar, mezarlar, kutsal ağaçlar, taşlar, mağaralar, su kaynakları ile türlü adak ve amaçlar ve çeşitli usullerle ziyaretlere konu teşkil eden öteki adak ve ziyaret yerleri ile ‘adağ ve ziyaret dindarlığı’, ‘egemen dinî kültür’e nispetle bir ‘alt-kültür’ ve hatta bazen ‘karşıt-kültür’ ve ‘kurumlaşmış din’ yahut ‘normatif din’e nispetle de bir tür ‘paralel din’ konumunda, başta Türkiye olmak üzere hemen tüm Türk dünyasında, Türk halk dindarlığının oldukça fonksiyonel kutsal odakları olarak karşımıza çıkmaktadır.”⁴

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere her toplumda veya millette ilk dini inanış kalıpları tamamıyla kaybolmamaktadır. En eski inanış kalıpları kısmen de olsa sonradan kabul edilen dinlerin ibadet ve itikat şekilleri ile belirli bir adaptasyona tabii tutularak varlığını sürdürmeye hatta bir süre sonra intibak edilen dinin bir parçası olarak kabul edilmeye başlanmaktadır. Günümüzde Anadolu’nun hemen her yerinde tespit edilebilen adak adama ritüel ve inanışları da bu tespitler göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

Türklerin dinî tarihi ve kültürü incelendiğinde yukarıdaki görüşler ile bu anlamda bir örtüşmenin varlığına şahit olunmaktadır. Çoğu zaman ilkel dinler diye adlandırılan en eski dinî fenomenlere ait bir takım ritüel ve pratikler bugün halk arasında Türk-İslam coğrafyasının tamamında, izlerini korumaya ve yaşamaya devam etmektedir.

Özellikle Anadolu sahasında adak yerleri etrafında gözlenen inanışlar incelenirken Türklerin Anadolu’ya yerleşmeleri ve İslamiyet’i kabul etmeleri aşamalarında yaşanan değişimler ve oluşan kültürel tabakalaşmalar iyi tahlil edilmelidir. Anadolu’nun herhangi bir yerinde tespit edilen bir inanç merkezi ve etrafında oluşan inanç ve uygulamalar bütünü, bölgenin geçirdiği dinî, tarihî, iktisadi, sosyolojik vb. süreçler dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Anadolu’nun her yerinde kutsallığına inanılan, bu anlamda adak adamak ve kurban sunmak üzere ziyaret edilen birçok yer vardır. Bu yerler etrafında oluşmuş dinî kültür tabakaları incelendiğinde karşımıza oldukça girift bir yapılanma çıkmaktadır. Bu yapılanmanın içinde Türk milletinin Orta Asya’dan itibaren geliştirerek Anadolu’ya taşıdığı dinî, sosyal ve siyasi merhalelerini keşfetmenin yanı sıra, bahsi geçen yerlerde halk tarafından yapılan uygulamalarda en eski Türk dini Kamlık inancının ve İslamiyet sonrası tasavvuf geleneğine bağlı olarak halk içinde ortaya çıkan tekke ve tarikatların sıra dışı ibadet pratiklerini de tespit etmek mümkündür. Anadolu’da daha önce hâkimiyet sürdüren uygarlıkların kültürel ve dinî telakkilerinden kalanları, ayrıca göç, ticaret gibi yollarla yabancı kültürlerden alınan inanış kalıplarını da eklersek Anadolu’da karşılaşılan adak yerleri ile ilgili yapının karmaşıklığı daha iyi anlaşılacaktır.

⁴ GÜNAY, Ünver. “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dinî Ziyaret Yerleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.: 15, 2003/2. http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_15/01_gunay.pdf Erişim Tarihi: 21. 03. 2009

“Türk boyları arasında İslamiyet’in kabul görmeye başlamasıyla, onların Anadolu’ya gelmeye başlamaları arasında çok büyük bir zaman farkı yoktur. Zaten Anadolu’ya gelişin dalgalar ve birbirinden kopuk gruplar hâlinde olduğu, bu grupların da inanç yapıları açısından ya İslamiyet’i reddetmiş ya da İslamlaşmaya yeni başlamış oldukları göz önünde bulundurulursa gelen grupların tek tip bir inanç yapısına sahip olmadıkları görülür. Bu nedenle, Anadolu’ya gelen Türk boylarının inanç yapılarının yeni biçimlenmesinin asal süreci, Anadolu’da gerçekleşmiştir, denebilir.”⁵

Yukarıdaki açıklamalara dayanarak ifade edilmelidir ki, bugün Anadolu’nun hemen her yerinde tespit edilen adak yerlerinden veli kültü kapsamında değerlendirilenlerin çoğu doğrudan, bir bölümü de kısmen eski Türk inanışlarından atalar kültü ile bağlantılıdır. Atalar kültü İslam dini içinde zamanla heteredoks bir yapıya bürünerek bugünkü veli, evliya, eren anlayışlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Heteredoks yapı arz eden veli kültürünün dışında değerlendirilen kutsal kültürlere bağlı adak yerleri ise eski Türk inanışlarından dağ, kaya, su, ateş, ocak vb. kültürlere duyulan saygının İslamiyet sonrasında devam eden tezahürlerinden ibarettir.

2. Giresun’daki Adak Yerleri

a. Veli Kültüne Bağlı Adak Yerleri

a. 1. Şeyh Aziz Hüseyin Baba Türbesi:

Şeyh Aziz Hüseyin Baba Türbesi veli kültüne bağlı adak yerlerinden biridir. Giresun’un Keşap ilçesinin 10 km doğusunda yer alan Yolağzı beldesinin 3 km iç kısmında Cingiren Mahallesi’nde bulunmaktadır. Türbe sekizgen planlı, bahçe içinde, betonarme bir yapıdır. Üzeri, sac ile kubbe biçiminde kapatılmıştır. Türbenin hemen yan tarafında köy muhtarlığının çabalarıyla yapılmış küçük bir mescit, alt tarafta ise bir şadırvan yer almaktadır.

Türbenin içinde iki sanduka vardır. Bunlardan birinin Şeyh Aziz Hüseyin Baba’ya, diğersinin ise eşine ait olduğu rivayet edilmektedir. Türbenin dışında yer alan kimliği belirsiz iki mezarın ise şeyhin öğrencilerine ait olabileceği kanaati hâsıldır.

Şeyh Aziz Hüseyin Baba 1256 Rumi doğumludur. 1338 Rumi tarihinde Yolağzı beldesindeki evinde vefat etmiştir. Şeyh, Halvetî tarikatına mensuptur. Bu tarikata girmesinde ve adaplarını öğrenip şeyhlik mertebesine ulaşmasında İstanbullu hocası Ahmet Efendi’nin rolü büyüktür. Hocasından icazet alır almaz Giresun’a dönmüş ve Halvetî tarikatının ilkelerini yaymaya başlamıştır.

Halk arasında Şeyh Aziz Hüseyin Baba etrafında ölümünden önce de sonra da birçok menkıbe oluşmuştur. Bunlardan en ilgi çekici olanlarından biri Osmanlı-Rus Harbi ile ilgilidir. Karadeniz Bölgesi’nde veli kültüne bağlı adak yerlerinin birçoğunda benzeri rivayetlere rastlamak mümkündür. Osmanlı-Rus Harbi esnasında, Ruslar Tirebolu* Harış Çayı’na kadar ilerler. Uzun süren savaşıardan yorgun düşen halk, tek çarenin göç olduğunu düşünür. Fakat memleketlerinden ayrılp ayrılmama hususunda bir türlü karara varamazlar. Nihayet durumu Şeyh Aziz Hüseyin Baba’ya danışmaya karar verirler. Şeyh Aziz Hüseyin

⁵ ENGİNER, Gürbüz. Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri, YKY, İstanbul, 1997, s. 126.

* Giresun’un doğusunda yer alan bir ilçesi.

Baba daha gelenler söze başlamadan, onlara gidip bağlarıyla, bahçeleriyle ilgilenmelerini salık verir. Böylece halkı göç etmekten men eder. Kısa bir süre sonra da Ruslar Harşıt Çayı'ndan itibaren geriye çekilmeye başlar.

Yöre halkı tarafından Şeyh Aziz Hüseyin Baba ile ilgili benzeri birçok menkıbe daha anlatılmaktadır. Etrafında birçok menkıbe oluşan Şeyh Aziz Hüseyin Baba'nın türbesi günümüzde bir adak adama ve dilek dileme yeri olarak bilinmektedir. Çevre halkı türbenin kutsiyetine inanmakta ve her türlü derde türbe vasıtasıyla şifa bulabildiklerini söylemektedir.

Türbenin iyi geldiği birçok rahatsızlıktan en önemlileri sara, uykuda gezinme, uykusuzluk, migren, çeşitli eklem ağrıları ve cilt hastalıklarıdır. Bunlar dışında türbenin özellikle maddî sıkıntı çekenlere, yola gidecek olanlara yararlı olacağına inanılır. Türbeden, uzaktaki bir yakınına kavuşmak için medet umanlar da çöktür.

Türbeye adak adamak veya dilek dilemek için gelenlerin yaptıkları uygulamalar basittir. Türbenin etrafında herhangi bir yerde üç kez İhlâs, Fatıha ve Ayete'l-Kürsî surelerini arka arkaya okuyarak beklenen şifa ya da dilek arz edilmelidir. Arz edilen dilek gerçekleştiğinde bir kurban kesilmeli ya da bir aç doyurulmalıdır.

Türbe camlarının pervazlarına önceden mum yakılıp dilek dilenirken, Diyanet'in emriyle bu uygulamanın yasaklandığı söylenmektedir. Yasağın sebebi, uygulamanın İslâm dışı, İsevî ayrıca bölgede Türk varlığından önce bir süre varlık gösteren Fenikelilere ait bir uygulama olması olarak açıklanmıştır. Diyanet'in mum yakma yasağına getirdiği açıklama, adak yerlerinde izlenen tarihî ve kültürel tabakalaşma ile ilgili yukarıda söylenenleri teyit etmektedir.

Türbe olarak kabul edilen yerlerin dilek dileme, adak adama yerleri olarak kullanılması İslam dininin ilkelerine göre değerlendirildiğinde tamamıyla reddedilmesi gereken bir durumdur. Ancak daha önce de değinildiği üzere halkın en iptidai inanışlarına ait bilinçaltı getirilerine engel olmak mümkün değildir. Bu bağlamda C. Gustav Jung'un kolektif şuuraltı teorisi⁶ -Jung'a göre, insanda kendi dışında gelişmiş bir şuuraltı vardır. Birey mensubu olduğu milletin, başka bir deyişle atalarının tecrübelerinin izlerini taşır. Kollektif şuuraltı, şahsiyetin temelini teşkil eder.- ile durumu değerlendirmek meselenin kavranması için izlenecek yollardan biri olarak düşünülebilir.

a. 2. Seyyit Şeyh İdris ve Şeyh Piraziz Türbeleri ile Seyyit Şeyh İdris'in Tekkesi:

Şeyh İdris ve arkadaşlarının Giresun'un Piraziz ilçesine Horasan'dan gelip yerleşen erenler olduğuna inanılmaktadır. Şeyh İdris'in tekkesi ilçenin Şeyhli Mahallesi'nde, türbesi ise Gökçeali Köyü'nde bulunmaktadır. Şeyh İdris'in müritlerinden Pir Aziz'in türbesi de adını Piraziz'den alan Nefsi Piraziz Köyü'ndedir.

Seyyit Şeyh İdris, Şeyh Pir Aziz, Şeyh Hasan, Şeyh Musa ve kırk arkadaşları Hicri 800, Miladi 1397 yılında Horasan'dan Bursa'ya gelmişlerdir.⁷ Şeyh İdris'in atalarının Horasan'a Medine'den geldiğine ve ailesinin Hz. Muhammed'in soyundan olduğuna inanılır. Bu nedenle Şeyh İdris "Seyyit" unvanı taşımaktadır. Bursa'da uzun yıllar

⁶ JUNG, Carl Gustav. Dört Arketip, Çev.: Zehra AKSU YILMAZER, İstanbul, 2005.

⁷ Giresun Kültür Müdürlüğü, Önemli Kişileri Tespit Formu

müderislik ve kadılık yapan Şeyh İdris, zamanın idarecilerinin tutumlarından memnun kalmayarak Trabzon'un Pazarsuyu kazasına gelmiştir.

Seyyit Şeyh İdris beraberinde getirdiği kırk arkadaşını bölgede çeşitli yerlere göndermiştir. Böylece, İslam'ın yayılmasını hedeflemiştir. Nitekim Giresun'un Rumlardan temizlenmesinde ve bölgenin Osmanlıların eline geçmesinde kayda değer katkıları olduğu söylenmektedir. Mollası Pir Aziz ile birlikte yaptıkları hizmetlerden ötürü Padişah Murat Hüdavendigâr tarafından kendisine istediğinin verileceği haberi iletilindiğinde, yalnızca tekke ve türbesinin vakfını istediği ve bu dileğinin de yerine getirildiği anlatılmaktadır.

Gökçeali Köyü'nde bulunan Şeyh İdris'in türbesi sekizgen yapılıdır. Üstü bakır kaplamalı olan türbe Osmanlı mimarisinin özelliklerini taşımaktadır. Türbede dört sanduka vardır. Bunlardan birinin Şeyh İdris'e, birinin eşine, bir diğeri oğluna ve sonuncu sandukanın gelinine ait olduğu sanılmaktadır.

Dergâhı ise Şeyhli Mahallesi denilen mevkide yer almaktadır. Dergâh, etrafı çitlerle çevrilmiş bir bahçenin içinde yer almaktadır. İçeride dinî kitaplar ve mecmualarla, Şeyh İdris'e vakfedilen arazileri gösterir bir tapu kaydı bulunmaktadır. Bu tekkeye halk arasında Boynuzlu Tekke denilmektedir.

Halk arasında Şeyh İdris hakkında anlatılan birçok menkıbeden en bilineni Pir Aziz ile ilgilidir. Menkıbeye göre Şeyh İdris'in Totak adlı bir çobanı vardır. Şeyh İdris koyunlarını Piraziz ilçesinden vasıta ile yaklaşık üç-dört saat uzaktaki Şebinkarahisar ilçesinin Karagöl yaylasında otlatmaktadır. Koyunlar otlatılırken bir gün Totak aniden ölür. Şeyh İdris bu duruma çok üzülür. İkinci namazı olmak üzere, namaza başlamadan önce içinden mollası Aziz'e seslenir. Aziz, yayladan uzakta Piraziz ilçesindedir. Şeyh İdris, Aziz'e "Totak öldü bez getir, kazma kürek tez getir, koyuna tuz getir" der. Sonra namaza durur. Selam verdikten sonra bir bakar ki, mollası Aziz bez, kazma-kürek ve tuzla yanında hazır beklemektedir. Birlikte namazı eda ettikten sonra mollasının kerametini anlayan Şeyh İdris, Aziz'e "Amma da pirsin Aziz." der. Böylece Molla Aziz'in ismi Pir Aziz kalır. Sonraları adı, türbesinin bulunduğu köyün ve ilçenin adı hâline gelir. Şeyh İdris ölmeden önce Pir Aziz'e "Benim kabrimi ziyaret edip de senin kabrini ziyaret etmeyen şifa bulmasın." der.

Şeyh İdris'in tekkesine halk arasında Boynuzlu Tekke denmesi ile ilgili de bir menkıbe vardır. Tekke, daha önce belirtildiği üzere, Şeyli Mahallesi'ndedir. Fakat tekke buraya yapılmadan önce 100 m aşağıdaki Devletlü Mahallesi'ne yapılmak istenir. İnşaat için gerekli bütün malzemeler alınıp tekkenin yapımı için uygun bulunan yere yığılır. Ancak bir gün sonra bırakılan bütün malzemenin Şeyhli Mahallesi'ne, bugün tekkenin bulunduğu yere taşındığı görülür. Malzemeler tekrar Devletlü Mahallesi'ne taşınsa da, ertesi günlerde aynı olay tekrarlanıp durur. Halk bu duruma bir türlü akıl sır erdiremez. Bir gece yeni gelinin biri dışarıyı izlerken geç saatte bir geyik sürüsü görür. Sürüdeki geyikler boynuzlarıyla tekkenin malzemelerini Devletlü Mahallesi'nden Şeyhli Mahallesi'ne götürmektedir. Görüldüklerini fark eden geyikler birden ortadan kaybolur, sır bozulur. Geyiklerden geriye sadece dökülen boynuzları kalır. Bu menkıbe nedeniyle tekkeye Boynuzlu Tekke adı verilmiştir.

"Geyik", İslam öncesi ve sonrasında Türk mitolojisinde en eski çağlardan itibaren özellikle metamorfozun yer aldığı anlatılarda sıklıkla kullanılan bir motiftir. Motif dünya mitolojilerinde de çeşitli anlatılarda kaydedilmiştir. Sibirya ve Orta Asya'da Türklerin varlık sürdürdüğü bölgelerde "hayvan-ata"ları temsil eden başlıca üç tip elbise

bulunmuştur. Bunlardan biri geyik elbisesidir.⁸ Şeyh İdris Tekkesi'nde tespit edilen geyik motifine ve bu motife bağlı olarak geyik boynuzuna Anadolu'da birçok tekke ve zaviyenin duvarında rastlamak mümkündür. Mesela, Bursa'nın fethedilmesine yardım eden Geyikli Baba'nın geyikleri ile konuştuğu söylenir. Hacı Bektaş Veli de kolunun altında bir geyik ile resmedilmiştir. Geyik motifi İslam sonrasında daha çok Bektaşî ve Batını tarikatlarca ehemmiyet kazanmıştır.⁹ Halk arasında tamamıyla İslamî duygu ve düşüncelerle takdis edilen Şeyh İdris'e ait tekke ve türbede karşımıza çıkan geyik motifi gibi unsur ve diğer bir takım uygulamalar, önceden de işaret edildiği üzere, aslında Anadolu coğrafyasında yüzyıllardır yaşama ve yayılma imkânı bulan çeşitli inanış sistemlerinin sentezinin yansımasıdır.

Şeyh İdris ve Pir Aziz etrafında halk arasında anlatılan birkaç menkıbe daha vardır. Anlatılan bu menkıbeler vasıtasıyla bahsi edilen velilerin kutsal misyon ve kimliklerinin daha da idealize edildiği açıktır.

Şeyh İdris'in türbesi ve tekkesi ile Pir Aziz'in türbesi birer adak yeri olarak sayısız işleve sahiptir. Bu üç mekânı adak yeri veya dilek dileme yeri olarak incelerken birbirinden ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü, Şeyh İdris daha önce de belirtildiği üzere, kendi türbesini ziyaret edip de, Pir Aziz'in türbesini ziyaret etmeyenin şifa bulmamasını söylemiştir.

Türbeler ve tekke sıtma, havale, çocuk sahibi olamama, kekemelik, iştahsızlık, uğrama hâlleri gibi dertlerine şifa bulmak isteyenler veya evlenmek, üniversiteye girebilmek, memuriyete alınmak, zengin olmak, borçtan kurtulmak, sevdiğine kavuşmak gibi dilekleri olanlar tarafından ziyaret edilir. Ziyaretçilerden şeyhler adına namaz, oruç, kurban, sadaka adayanlara rastlanmaktadır.

Genellikle önce Gökçeali Köyü'ndeki Şeyh İdris Türbesi ziyaret edilir. Ziyaretçiler türbenin etrafını üç kez dolanıp her dönüşte türbenin kapısında üç İhlas, bir Fatıha suresi okurlar. Daha sonra yan taraftaki caminin şadırvanında abdest alınıp, türbede ya da camide namaz kılınır, dua edilip dilek dilenir, Şeyh İdris'ten şefaahat istenir. Önceden türbenin camlarındaki parmaklıklara çaput adı verilen bir takım nesnelere bağlanmakta iken, bu âdet köy imamının müdahalesi ile engellenmiştir.

Şeyh İdris'in türbesinden sonra Pir Aziz'in türbesi ziyaret edilir. Türbeye yirmi – otuz basamaklı bir merdiven vasıtasıyla çıkılmaktadır. Dert sahipleri bu merdivenleri besmele çekip sağ ayakla çıkmaya başlamalı, inerken de son basamaktan sol ayakla inmelidir. Bu kural ihlal edilirse veya unutulursa Pir Aziz'den istenenlerin gerçekleşmeyeceğine inanılır. Bunun dışında Şeyh İdris Türbesi'nde olduğu gibi ziyaretçiler burada da üç İhlas ve bir Fatıha suresi okuduktan sonra dileklerini dilerler.

Son olarak ziyaret edilen Şeyh İdris'in tekkesi diğer adıyla Boynuzlu Tekke'de uyulması gereken pek fazla adap yoktur. Ziyaretçilerden Kur'an okumayı bilenlerin tekkede okumalarının iyi olacağına inanılır. Namaz kılınıp dua edilir. Tekkenin aşağı kısmında yer alan çeşmenin suyunun da şifalı olduğu söylenmektedir.

⁸ ÖGEL, Bahaeddin. Türk Mitolojisi I, İstanbul, 1971, s. 38.

⁹ KARAMAĞARALI, Beyhan. "Anadolu'da XII. ve XVI. asırlardaki ve Tekke Sanatı Hakkında", *AÜİF Dergisi*, S.: XXI., Ankara, s. 251.

a. 3. Şeyh Yakup Halife Türbesi ve Değirmeni:

Giresun-Dereli ilçesi yolu üzerinde 10 km ilerledikten sonra merkeze bağlı Tekke Köyü'nde Şeyh Yakup Halife adında bir evliyanın türbesi vardır. Şeyh Yakup Halife adına hicri 901, miladi 1485 senesinde düzenlenmiş bir vakıf senedi köy muhtarlığında saklanmaktadır. Bu sebeple Şey Yakup Halife Türbesi'nin 1485'ten sonra, büyük ihtimalle 1500'lü yıllarda yapıldığı düşünülmektedir.

Köy mezarlığının içinde bulunan türbe sekiz köşeli olup, üzeri Horasan kerpicinden kubbe biçiminde inşa edilmiştir. 40-50 metre kare bir alan kapsayan türbenin, dış duvarları kesme taştan olup üzeri sonradan sıva ile kapatılmıştır. Türbenin mezarlığa bakan tarafı hariç dört bir yanı evlerle kaplanmıştır. Evlerle türbe arasındaki mesafe o kadar daraltılmıştır ki, yan yana iki insanın geçmesi mümkün değildir. Türbenin mezarlığa bakan tarafında bir çam ağacı vardır. Çam ağacının üç yüz yaşında olduğunu söyleyen çevre halkı, ona zarar vermeyi düşünecek herhangi birinin ellerinin tutmaz olacağına inanmaktadır.

Türbenin hemen üst tarafında bulunan köy mezarlığında, türbeye çok yakın bir mesafede birkaç eski mezar vardır. Bu mezarların taşları ve üzerindeki yazılar o kadar siliktir ki, mezarların kaç kişiye ait olduğu bir muammadır. Köylü bu mezarların şehit evliyalara ait olduğuna inanmaktadır. Şehit evliyaların Şeyh Yakup Halife'nin müritleri olup, bu bölgede İslam'ı yaymak için cihat ederken şehit oldukları anlatılmaktadır.

Yakup Halife ve iki arkadaşı bu yöreye Yavuz Sultan Selim zamanında gelmiştir. Yöre halkı Yakup Halife'nin sayesinde yerleşik hayata geçmiştir. Önceden ticaret kervanlarının bu yörede bulunan yollar üzerinden geçtiği ifade edilmektedir. Yerleşik düzen sağlandıktan sonra Şeyh Yakup Halife ve müritlerinin kurdukları dergâh, kervanların dinlenip konakladıkları bir yer hâlini almıştır.

Köy halkı yakın zamana kadar Yakup Halife ve iki müridinin at üzerinde gezerken gördüğünü ifade etmiştir. Zat-ı muhterem sadece kalbi temiz insanlara görünmektedir. Ancak televizyon ve radyo köye girdikten sonra bu mübarek zatlar ortaya çıkmaz olmuştur. Halk, içki içilmeye başlanmasıyla evliyaların tamamen küstürüldüğüne inanmaktadır. Evliyaların küsmesinin diğer bir sebebi de, köyden bazı kimselerin vakıf arazilerini üzerlerine tapu ettirmeleridir. Ancak, Şeyh Yakup Halife bu hainlerin cezasını vermektedir. Vakıftan üzerine arazi tapulayan herkes köyde bulunan bütün arazilerini eninde sonunda satmak zorunda kalmıştır. Bu duruma misal olarak, köyü terk edip giden bir önceki köy muhtarı gösterilmektedir.

Bir başka menkıbeye göre, Şeyh Yakup Halife zamanında türbenin yanında sürekli kaynamakta olan üç kazan vardır. Bu üç kazanın içine ne kadar pirinç, un, bulgur, mısır atılırsa atılsın kazanın dibinde kaybolmaktadır. Kazandaki yemekler ise asla bitmemektedir. Gelip geçen ne kadar aç insan varsa kazandan aldıkları yemekle doymaktadır. Menkıbede sözü geçen üç kazanın bir iki sene öncesine kadar köyde olduğu söylenmektedir. Rivayete göre bu kazanlar gizlice Samsun tekkelerine satılmış ya da çalınmıştır.

Şeyh Yakup Halife'nin türbesi kadar değirmenin de adak yeri olarak önemli işlevleri vardır. Değirmenle ilgili menkıbeler halk arasında dilden dile anlatılmaktadır. Türbenin 200 metre aşağısında bulunan değirmene, fındık bahçelerinin içinden geçen patika bir yol vasıtasıyla ulaşılabilir. Bu patika yol oldukça dar ve sapaştır. Halk arasında yayılan bir rivayete göre, bazı geceler Şeyh Yakup Halife ve müritleri bu yoldan atlarının üzerinde geçmektedirler.

Değirmen ile ilgili menkıbe Anadolu'nun birçok yerinde tespit edilen ve kutsal nitelikleri haiz olduğuna inanılan değirmenler etrafında anlatılan diğer menkıbelerle örtüşür. Şeyh Yakup Halife bu değirmeni yaptıktan sonra kerametini kullanarak değirmeni hiç tahıl koymadan un öğütür hâle getirir. Halka da kesinlikle değirmenin teknesine bakmamalarını tembih eder. Yakup Halife'nin tembihine herkes uymaktadır. Ancak günlerden bir gün köyden bir genç kız değirmenin teknesinde ne olduğunu çok merak eder. Değirmene un almaya gelen kız merakına yenilerek teknenin içine bir an bakıverir. Teknede bir sarı yılan kıvrılmış yatmaktadır. Un hâline gelip öğütülen tahıl da bu yılanın ağzından akmaktadır. Kızın yılanı görmesiyle tılsım bozulur ve yılan ortadan kaybolur. O günden sonra köylü değirmeni kullanmaya devam etmiş ama değirmenin teknesine herkes kendi tahılını koymuştur.

Toplumlar, bulunulan coğrafya, yaşanılan tarihî süreç vb. birçok sebeple kendilerini diğer toplumlardan ayırarak özgünleştiren farklı dinî inanış şekilleri, kültürel bakış açıları geliştirmiş olsa da tekâmüllerinin belirli aşamalarında benzer duyuş ve düşünüş kalıplarında birleşmişlerdir. Yukarıda anlatılan menkıbe yer alan yasak motifi, V. Propp'un masal inceleme önerisinde yer alan yasağın çiğnenmesi ve bu nedenle ortaya çıkan yoksunluk motifi ile benzer bir işleve sahiptir.¹⁰ Anlaşılacağı üzere halk anlatılarının birçoğu ortaya çıktıkları ve yaşatıldıkları kültür ile çevreye göre şekillenseler de kökenleri itibarıyla bu anlatılarda uluslararası ortak motiflere rastlamak daima mümkündür.

Şeyh Yakup Halife Türbesi'nin Türkiye'nin her yanından gelen birçok ziyaretçisi vardır. Gelenler türbeye koyun, horoz ya da türbe giderleri için para adamaktadırlar. Ziyaretçiler türbeye çeşitli sebeplerle gelmektedir. Konuşamayanlar, kekemeler, şaşı olanlar veya görme bozukluğu yaşayanlar, çocuğu olmayanlar, sara ve ruhsal rahatsızlıkları olanlar, kendilerine büyü yapıldığına inanan birçok dert sahibinin yanı sıra üniversite sınavını kazanmak, evlenebilmek, zengin olabilmek, işe girmek, sevdiğine kavuşabilmek gibi dilekleri olanlar da türbeyi ziyaret ederler. Bir takım ağrı, sızı ve hastalıklara şifa bulmak için gelenlerin, türbenin bahçesindeki çam ağacının dibinden aldıkları toprağı rahatsızlık çektikleri uzuvlarına sürmelerinin iyi geleceğine inanılır.

Yapıldığına inanılan bir büyüden veya halk arasında cin çarpması ya da uğraması diye tabir edilen rahatsızlığın etkisinden kurtulmak için gelenlerin özellikle değirmeni ziyaret etmesi gerektiğine inanılır. Bu kişilerin kendilerine sirayet eden doğüstü güçlerden değirmenin suyu ile yıkanmaları sonucu kurtulabileceklerine inanılır. Değirmenin suyunun cilt hastalıklarına da iyi geldiği belirtilmiştir.

Çocuk sahibi olmak isteyenler değirmenin yanındaki ceviz ağacının altından bir avuç toprak alırlar. Bu toprağın içinden canlı bir varlık çıkarsa çocukları olacak demektir. Ayrıca bu kişilere şifa için değirmenin suyundan içmeleri de tavsiye edilir.

Tekke Köy'e adak adamak amacıyla gelen, her zümreden insana rastlamak mümkündür.

¹⁰ PROPP, Vladimir. Masalın Biçimbilimi –Olağanüstü Masalların Yapısı, Çev.: Mehmet RIFAT-Sema RIFAT, Kuram Yayınları, İstanbul, 2002, s. 45-47.

a. 4. Boztekke Köyü Şeyh Kerameddin Türbesi:

Boztekke Köyü Giresun'un merkeze bağlı köylerinden biridir. Köye ulaşmak için Giresun-Ordu istikametinde, şehir içi yol üzerinden 3-4 km. gittikten sonra, Boztekke Sapağı olarak bilinen yol ayrımından içeri doğru 4-5 km. ilerlemek gerekir. Oldukça düzenli kurulan köyün merkezi geçildikten sonra Şeyh Kerameddin'in, köyün biraz dışındaki, türbesi görünür.

Türbe kare planlı, kesme taştan inşa edilmiş bir mezar yapısıdır. Dört cephesinde ikişer adet olmak üzere, toplam sekiz kemerli ve demir parmaklıklı pencere bulunmaktadır. Türbenin solundaki mezarın taşında 1179 hicri tarihi yer almaktadır. Sağdaki mezar taşının büyük bir kısmı toprağa gömülü olduğundan tarihini okumak kabil olmamıştır. Türbenin çevresi cami, mezarlık, su kuyuları ve çamlık bir alanla kaplanmıştır. Bütün bu unsurlarla tarihî ve dinî bir bütünlük aksettirmektedir.

Yaygın kanaate göre Şeyh Kerameddin, Fatih Sultan Mehmet ile İstanbul'un fethine katılmış bir gönül erenidir. Halk, Şeyh Kerameddin ile Seyyid Vakkas'ın Fatih Sultan Mehmet tarafından Giresun ve etrafını Türkleştirip, Müslümanlığı yaymak için bölgeye gönderildiğine inanmaktadır. Trabzon'un fethine katılan Şeyh Kerameddin, Trabzon düştükten sonra Fatih'ten arzu ettiği beldenin fermanını talep eder. Bugün türbesinin bulunduğu Boztekke Köyü ve çevresinin fermanı Şeyh Kerameddin'e verilir. Şeyh Kerameddin ve yukarıda adı geçen Seyyid Vakkas aslında misyoner velilerdir. Ayrıca savaşçı alperenlerdir. Alperenler XIII-XIV. yüzyıllarda Anadolu'nun uç mıntıklarında, Bizans sınırlarında yaşayan Türk boylarının fetihlerine katılmış olan, bir kısmı da Rumeli'deki Osmanlı gazileri ile beraber çarpışan ve bu nedenle hatıraları halk arasında sürüp gelen velilerdir. Bu veliler ya kendi fethettikleri ya da daha önce fethedilen topraklarda gayrimüslim ahali arasında tekkeler kurarak dini yaymaya çalışmışlardır.¹¹ Şeyh Kerameddin'i bu gruba dâhil etmek gerekir.

Şeyh Kerameddin'in türbesinin bahçesindeki daha önce bahsi geçen mezarların onun müritlerine ait olduğuna inanılmaktadır. Türbenin içindeki sandukalardan, girişte soldan ikincisinin Şeyh Kerameddin'e ait olduğu söylenmektedir. Diğer üç sandukanın ise evliyanın ailesinden şahıslara ait olduğu rivayet edilmektedir. Ahali burada Şeyh Kerameddin'den başka dört evliyanın daha varlığına inanmaktadır. Ancak, hepsine birden "Kerameddin" adını vermişlerdir. Bu evliyaların zürriyetleri devam etmemiştir.

Evliyalarla ilgili menkıbeler bir hayli çeşitlidir. Bunlardan en ilgi çekeni, evliyalarla Fatih Sultan Mehmet arasında geçen diyalogla ilgilidir. Kerameddin adı verilen bu dört evliyanın namı, Fatih Sultan Mehmet'e kadar ulaşır. Şeyh Kerameddin'in muhalifleri de evliya hakkında Sultan'a bir takım asılsız sözler söylerler. Halkı kıskırttığını, boş inançlarla kandırdığını anlatırlar. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmet, evliyaların kerametlerini sınamak amacıyla, bir vezirini görevlendirerek evliyaları İstanbul'a çağırır. Şeyh Kerameddin daveti getiren vezire, "Sen git, biz istediğiniz tarihte, istediğiniz yerde oluruz." der. Fatih'in veziri atlarla, evliyalar yaya olarak yola çıkarlar. Vezir atlarla yola çıktığı hâlde, istenilen tarihte İstanbul'a ulaşamaz. Yolculuğu bitince görür ki, evliyalar İstanbul'a ondan önce varmıştır.

* Seyyid Vakkas: Doğum tarihi bilinmemekle birlikte ölüm tarihinin 1461 olduğu bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmet zamanında uç beyliği yapmış, evliya bir akıncı olduğuna inanılmaktadır. Giresun'un Çınarlar Mahallesi'nde türbesi vardır.

¹¹ OCAK, A. Yaşar. Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s. 20-21.

Bu sırada Fatih Sultan Mehmet, evliyalari sınamak için haram maldan yemek hazırlattırır. Evliyaların geçeceği yoldaki halının altına Kur'an-ı Kerim saklattırır. Fatih evliyalari içeri buyurur. Şeyh Kerameddin ve arkadaşları buyrulan yere yürümeden önce, halının altında saklı duran Kuran'ı çıkarıp, başlarının üzerine koyarlar. Sofraya geçerler. Ancak, yemeklerden hiçbirine el sürmezler. Fatih, evliyalara niçin yemediklerini sorduğu zaman "Bu yemekler yenmez, çünkü haramdır." cevabını alır. Fatih kızgın bir tavırla "Olur mu öyle şey!" deyince Şeyh Kerameddin sofradaki pilava uzanıp bir avuç alır ve sıkır. Pilavdan kan damlar. Şeyh Kerameddin'in bu kerameti karşısında Fatih Sultan Mehmet hayran kalır. Ama yanındaki arkadaşları, evliyanın kerametini bu denli açığa çıkarmasından ve kibirlenmesinden rahatsızlık duyar. Hatta içlerinden biri hafif bir zafiyet geçirir. Aynı motifleri ihtiva eden bir başka menkıbe de Pir Sultan Abdal hakkında anlatılmaktadır. Pir Sultan etrafında oluşan menkıbede de zamanın valisi Hızır Paşa bir takım siyasi kışkırtmalar sonucu Pir Sultan Abdal'ı sınamak ister. Yine haram yemek hazırlattırılır. Şeyh Kerameddin'in menkıbesinden farklı olarak haram yemeğin yanında helal yemek de hazırlattırılmıştır. Pir Sultan Abdal, köpeklerinin dahi helali haramdan ayırabileceğini söyler. Gerçekten köpekler önlerine konan haram yemeği yemeyip helal olanı yerler.¹²

İki farklı kişi etrafında anlatılan yukarıdaki benzer menkıbeler, halk nazarında coğrafyalar farklı olsa da menkıbelerin oluşmasında rol oynayan zihniyet ve kültürel varlığın ortak menşee dayandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Şeyh Kerameddin ve arkadaşları hakkında çok çeşitli menkıbeler olduğu yukarıda belirtilmişti. Ancak, burada hepsine yer vermek mümkün değildir. Halkın etrafında anlatılan menkıbelerine ve kerametlerine inandığı Şeyh Kerameddin'in türbesi her cumartesi ziyaretçilerle dolup taşmaktadır. Türbe özellikle cumartesi günü ziyaret edilmektedir. Adağı olanların mutlaka bu günü tercih etmesi gerektiğine inanılır. Fakat adağın gerçekleşebilmesi için ziyaretlerin üst üste üç cumartesi tekrarlanması gerekmektedir.

Türbe çeşitli isteklerin gerçekleşmesi için ziyaret edilir. Çocuğu olmayanlar, kismetinin açılmasını isteyenler, saralı hastalar, herhangi bir rahatsızlığı olanlar, çalınan bir malının bulunmasını isteyenler, üniversiteyi kazanmak isteyen gençler, sevgililerine kavuşmayı dileyenler, iş sahibi olmak isteyenler için Şeyh Kerameddin Türbesi bir umut kapısı olmuştur.

Dileklere göre türbede uygulanacak adak adama merasimleri de farklılık arz etmektedir. Çocuğunun olmasını isteyenler türbenin bahçesindeki kapının iki yanında bulunan selvi ağaçlarının birinin dibinden bir avuç toprak alır. Genellikle sağdaki ağaç tercih edilir. Eğer toprağın içinden canlı bir varlık çıkarsa bir çocuk sahibi olunacağına inanılır.

Bir hastalığın iyileşmesini dileyenler türbeye bir giyim eşyası bırakırlar. Böylece hastalığı orada bırakıp kurtulacaklarına inanırlar. Anadolu'da gözlemlenen adak uygulamalarının benzerlerine dünyanın her yerinde rastlamanın mümkün olduğunu belirtmiştik. Mesela, Peru'nun Limal adlı kilisesinin parmaklıklarına hastaya ait yün parçalarının bağlandığı, Avrupa'daki bazı kiliselere de "bir çorap ya da çorap bağı bırakıldığı" ve arkaya bakmadan oradan uzaklaşıldığı izlenmiştir.¹³

¹² BORATAV, Pertev Naili. "Pir Sultan Abdal", *Ülkü Dergisi*, S.: 15 (89, 1940), s. 408.

¹³ TANYU, Hikmet. Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara, 1967, s. 32.

Türbeye gelenlerin hepsinin uygulaması gereken ortak davranışlar da vardır. Türbenin hemen yanında bulunan camide iki rekât namaz kılmak, türbedeki kumbaraya gönülden koptuğu kadar para bırakmak vb. uygulamaların herkes tarafından yerine getirilmesi beklenir. Koyun-koç keseceğine dair vaatte bulunanların dilekleri gerçekleştiğinde, adaklarını yerine getirmeleri gerekir.

Köy halkının türbenin kerametine dair anlattıkları hikâyelerden biri Bahtiyar Yıldız adlı bir vatandaşla ilgilidir. Bahtiyar Yıldız çocuk sahibi olmak için birçok yola başvursa da bir türlü istediğine kavuşamaz. Nihayet, Şeyh Kerameddin Türbesi'ne gelerek çocuğu olursa yirmi beş koyun kesip fakir fukaraya dağıtmaya söz verir. Çok geçmeden muradına nail olur. Bir Cuma namazı sonrası yirmi beş koyunu türbenin önünde kestirip köyün muhtaçlarına ve çeşitli yardım kuruluşlarına dağıtır.

a. 5. Gülbahar Hatun Tekkesi (Hacı Abdullah Halife – Sarı Halife Tekkesi):

Gülbahar Hatun Tekkesi, diğer adlarıyla Hacı Abdullah veya Sarı Halife Tekkesi Giresun'un Yağlıdere ilçesine bağlı Tekkeköy ile Tuğlacık köyleri arasında bulunmaktadır.

Tekke, muntazam yapısı ve ait olduğu devre kazandırdığı faydalar, barındırdığı maddî-manevî unsurlar vesilesiyle adak adama yeri olarak incelenmesinin yanı sıra Türk Halk Edebiyatı sahasına aşağıda değineceğimiz özellikleriyle de geniş bir kaynak oluşturmaktadır.

Tekkeköy'deki Gülbahar Hatun Tekkesi'ne ait Arapça vakfiye fermanı metninden ve Tapu Tahrir Defteri kayıtlarından edinilen bilgilere göre külliye, Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valiliği sırasında (1489-1512) annesi Gülbahar Hatun tarafından tesis edilip Hacı Abdullah Efendi'ye teslim edilmiştir.¹⁴ Bu külliye'den geriye cami, zaviye, ocak, misafirhane, değirmen ve kurucu Şeyh Hacı Abdullah Halife'nin Tuğlacık Köyü'(Harova) ndeki türbesi kalmıştır. Türbe, halk arasında köyün eski adı ile Harova Türbesi şeklinde de anılmaktadır.

Dış cephesi ahşap olan dergâhın üzeri sonradan çinko ile kaplanmıştır. Avlu kapısı da köylüler tarafından betonarme olarak inşa edilmiştir. Dergâhın yan cephesi birbirine geçmeli tahtalardan oluşmaktadır. Başka bir deyişle çivi kullanılmamıştır. Dergâhın içinde bulunan ocak bozulmadan günümüze ulaşmıştır. Hacı Abdullah Halife'ye ait olduğuna inanılan iki asa ile bir silahlık ve ufak bir kilim parçası dergâhın içinde korunmaktadır.

Tekkenin misafirhanesi iki katlıdır. Mimari yönden pek bir orijinalitesi kalmayan yapının zemin katı ahır, birinci katı konukevi olarak kullanılmaktadır.

Tekkeye ait değirmen Tekkeköy ile Tuğlacık Köyü arasında Şimşirlik Mevkii adı verilen yerde kurulmuştur. Son yıllara kadar çalışmakta olan değirmen iki köyün halkına da hizmet vermiştir.

Külliye'nin kurucusu Hacı Abdullah Halife'ye ait türbe, Tuğlacık Köyü'nde, köy mezarlığının tam ortasındadır. Türbe kare planlıdır. Üzerinin orijinal örtüsü kubbelidir. Duvarlar muntazam yontulmuş taştan yapılmıştır. Giriş kapısı kuzey yönünde kemerli bir kapıdır. Güneyde mazgal bir penceresi vardır. Türbenin 1535–1540 yılları arasında Hacı Abdullah Halife'nin ölümünden sonra inşa edildiği sanılmaktadır.

¹⁴ Konu ile ilgili olarak Yağlıdere İl Müftülüğü kayıtlarından bilgi edinilmiştir.

Hacı Abdullah Halife, diğer adıyla Sarı Halife XV-XVI. yüzyıllar arasında yaşamış, çevresindeki insanlara İslam'ın nurunu yaymış ve onlardan sevgi, saygı görmüş ulemadan biri olarak bilinir. Bir rivayete göre Yavuz Sultan Selim'e, diğer bir rivayete göre de Kanunu Sultan Süleyman'a hocalık yapmıştır.

Hacı Abdullah Halife etrafında sayısız menkıbe ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri türbesinin bulunduğu ilçeye adını veren Yağlıdere adlı akarsu ile ilgilidir. Günlerden bir gün Hacı Abdullah Halife ikindi namazını kılmak üzere Yağlıdere Merkez Camii'ne gelir. Caminin imamından namazı kıldırmak için izin ister. İmam izin vermez. Bu duruma çok kızan Hacı Abdullah Halife, camiden çıkıp Yağlıdere ırmağının ortasına esasını vurur. İrmağın ortasında batmadan, ıslanmadan namazını kılar. Halk bu olayı görüp, onun kerametini kavrar. Bu denli keramet sahibi bir insandan hayır duaları almak için akın akın Hacı Abdullah Halife'nin peşine düşerler. Bir izdihamla karşı karşıya kalan Hacı Abdullah Halife kaçmaya başlar. O kaçtıkça, halk peşinden koşar. Kaçarken köprüye kadar gelir ve bir an durup geriye bakar. Kaçmasına rağmen halkın üzerine gelmesine üzülen Hacı Abdullah Halife beddua eder. Allah'tan on senede bir ırmağın üzerindeki köprünün sele kapılmasını niyaz eder. Gerçekten de hemen her dokuz-on senede bir Yağlıdere'de büyük bir sel olur ve ırmağın ortasından geçen köprü selden zarar görüp yeniden yapılır. Halk bu durumu Hacı Abdullah Halife'nin bedduasına bağlamaktadır.

Yukarıdaki menkıbenin bir başka varyantı daha vardır. İlk varyanttan birkaç epizotla ayrılır. Hacı Abdullah Halife'yi ırmağın ortasında namaz kılarken gören halk, onun kerametini anlayamaz ve "Nasıl insandır bu?" diyerek ardına düşer. Kalabalık arkada, Hacı Abdullah Halife önde Tuğlacık Tepesi'ne kadar çıkılır. Mübarek zat burada ellerini kaldırıp Allah'tan izini kaybettirmesini diler. Bir başka rivayete göre de "Tuğlacık (Harova) Tepesi iz tutmasın." der. Günümüzde Hacı Abdullah Halife'nin bu duası geçerliliğini hâlâ korumaktadır, diyebiliriz. Farklı iki yönden tepeye kadar çıkan tarihî yollar, Tuğlacık Tepesi'nde kaybolup gider.

Bir başka menkıbe de Hacı Abdullah Halife'nin yaptırdığı değirmenle ilgilidir. Bir gün Hacı Abdullah Halife bir değirmen yapmaya başlar. Ancak değirmeni yapmak istediği yerden su geçmemektedir. Halk bu durumu tuhaf bulsa da Hacı Abdullah Halife değirmeni yapıp bitirir. Değirmene su verecek oluğun iki-üç metre üstünden esasını üç kez yere vurur. Üçüncü vuruştan hemen sonra topraktan su fışkırır. Hacı Abdullah Halife, suya neden geciktiğini sorar. Su da, "Bağdat'tan buraya yedi dağ delerek geldim." der. Böylece değirmen çalışmaya başlar. Değirmen suyunun tadı zezem suyuna benzetilmektedir.

Değirmenle ilgili bir diğer menkıbe daha önce incelenen adak yerlerinden Yakup Halife'nin yaptırdığı değirmenle ilgili menkıbenin tıpatıp aynısıdır.

Hacı Abdullah Halife ile ilgili başka bir menkıbedeki olaylar da tekkesine topladığı ve ilim irfan öğrettiği talebeleri ile arasında geçer. Tekkeköy, Yağlıdere ilçe merkezine oldukça uzakta, dağlık bir bölgede kurulmuştur. Köye yazları serin, kışları pek sert iklim şartları hâkimdir. Bir kış vakti çok kar yağar. Yollar geçit vermez olur. Halife'nin çevre köylerden gelmekte olan birçok talebesi kapanan yolları aşip derse gelemezler. Hacı Abdullah Halife talebelerinin derse gelebilmeleri için geyik suretine girer. Bugün Elmabelen Köyü'nde bulunan ve Ok Meydanı diye anılan oldukça uzak bir mevkie kadar gelir. Orada talebeleriyle karşılaşır. Talebeler geyiğin kim olduğunu anlayamayıp, onu avlamak amacıyla ok atarlar. Hacı Abdullah Halife aldığı ok darbelerine aldırmayıp Tekke

Cami'nin olduğu yere kadar kardan kapanan yolu açar. Camiye varınca gövdesine saplanan okları çıkarıp talebelerinin önüne koyar ve “Herkes okunu tanıyıp alsın.” der.

Hacı Abdullah Halife ile ilgili anlatılan bu menkıbe akla doğrudan Kaygusuz Abdal'ı getirir. Kaygusuz Abdal'ın Abdal Musa'nın dergâhına intisabı ile ilgili anlatılan menkıbe de benzeri bir olay örgüsü ihtiva eder. Kaygusuz Abdal avlanırken yaraladığı bir geyiğin, bir kulübeye girdiğini görür. Geyiğin ardından kulübeye giren Kaygusuz, karşısında Abdal Musa'yı görür. Ondak ok attığı geyiği ister. Abdal Musa, Kaygusuz'a gövdesine saplanan oku gösterir. Kaygusuz o anda, Abdal Musa'nın kerametini anlayarak onun dergâhına intisap eder. Kaygusuz Abdal ve Abdal Musa ile ilgili kısaca yer verdiğimiz bu menkıbe, Hacı Abdullah Halife hakkında anlatılan menkıbe ile birçok bakımdan benzerlik gösterir. Yine geyik motifi etrafında Hz. Muhammed ve Hamza hakkında anlatılan menkıbe de bu anlamda kayda değerdir.¹⁵

Yöre halkı, Hacı Abdullah Halife hakkında daha birçok menkıbe anlatmaktadır. Bu menkıbelerden en bilinen ve kayda değer olanlarına yukarıda değinilmiştir. Bir evliyanın etrafında birden çok anlatının oluşması çoğu zaman o kişinin halk üzerinde yarattığı olumlu ve güçlü etki hakkında ipucu kabul edilir. Hacı Abdullah Halife de yaşadığı dönemde halkın yoğun ilgi ve iltifatına nail olmuş bir velidir. Ölümünden sonra bu ilgi azalmayıp bilakis artmıştır. Bugün Tekkeköy ile Tuğlacık Köyü sakinleri başta olmak üzere bütün çevre köyler ve il çapında birçok vatandaş tarafından Hacı Abdullah Halife Tekkesi önemli adak yerlerinden biri olarak bilinmektedir. Hacı Abdullah Halife Tekkesi'nin şifa olamayacağı hastalık, derman bulamayacağı dert, gerçekleştiremeyeceği dileğin olmadığına inanılır. Tekke özellikle cumartesi ve pazar akşamları ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretlerin üst üste üç kez yapılması ve istenenler gerçekleştiğinde bir kurban kesilmesi uygun bulunur.

Herhangi bir hastalık için türbeyi ziyaret edenler, abdest alıp türbede ve camide namaz kılip, dua ederler. Ayrıca değirmenin suyundan bir bardağa alınıp üzerine üç kez Fatıha ve Ayete'l-Kürsî duaları okunup içilmesinin her türlü hastalığa iyi geleceğine inanılır. Vücudunda herhangi bir cilt hastalığı veya siğil bulunanlar değirmenden alacakları üç avuç suyu başlarından aşağıya doğru serperler. Böylece şifa bulacaklarına inanırlar.

Çocuk sahibi olmak amacıyla tekkeyi ziyaret eden birçok aile vardır. Bu amaçla gelenlerin dergâhta üç hafta boyunca birer gece yatması gerekir. Bu kişiler gelirken yanlarında bir de yumurta bulundurmalıdır. Üç haftanın sonunda yanlarında getirdikleri yumurtada bir leke peyda olursa çocuklarının olacağına inanılır. Eğer leke fark edilmezse tam bir sene sonra aynı uygulama tekrar edilmelidir.

Tekke, sinirleri bozuk veya halk arasında “cin çarpmış, uğramış” diye tabir edilen dert sahiplerinin de sıklıkla ziyaret ettikleri bir adak yeridir. Bu gibi rahatsızlıkları olanların tekkeye yaklaştıkça bağırdıkları, kendilerinden geçtikleri anlatılmaktadır. Bu esnada bahsi geçen kişilere musallat olduğuna inanılan kötü güçlerin dışarı çıktığına inanılmaktadır.

Kekeme ve dilsiz çocukların dillerinin açılması için dergâhta bulunan ocaktan yararlanılır. Halk, ocakta temsili olarak yakılan herhangi bir şeyin külünün, bu çoğu zaman bir kâğıt parçasıdır, rahatsız olan çocuklara yedirilmesi veya su ile içirilmesiyle şifa bulunacağına inanır.

¹⁵ AYTAŞ, Gıyasettin. “Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve ‘Haza Destan-ı Geyik’” http://w3.gazi.edu.tr/web/giyaytas/eng_turkkulturgeyik.htm Erişim Tarihi: 08. 02. 2009.

Ayrıca, zayıflığından, çelimsizliğinden, iştahsızlığından şikâyet edilen çocuklarla, yeni doğan çocukların sağlıklı ve gülbüz olmaları için çocuklar dergâhtaki sacayaktan geçirilir.

Hacı Abdullah Halife Tekkesi'ne gelen ziyaretçilerin bir kısmı da halk arasında evde kalmış kızlar diye tabir edilen, toplum nazarında evlilik yaşı olarak kabul edilen yaş haddini aşmış bayanlardır. Bu sebeple tekkeyi ziyaret edenlerin çoğu, bir büyüünün veya nazarın tesiriyle kısmetlerinin kapanmış olduğuna inanır. Kısmetlerinin açılması için tekkeye gelip dua ederler. Ayrıca yanlarında getirdikleri kapalı vaziyetteki bir asma kilidi, türbede kısmetleri niyetine sembolik olarak açarlar. Böylece bahtlarının da açılacağına inanırlar. Genellikle bu seremoni bir utangaçlık ve gizlilik içinde yürütülür. Kısmet için türbede adak adandıktan sonraki ilk üç hafta içinde gelen ilk talibin kabul edilerek, evlilik kararının alınması gerektiğine inanılır. Benzeri nedenlerle kilit açma uygulamasına Anadolu'da tespit edilen bir kaç adak yerinde daha rastlanmıştır. Kimi zaman adak yerinde kapatılan kilit hemen değil, istek gerçekleştiğinde çözülmektedir.¹⁶

Son olarak belirtilmelidir ki, Hacı Abdullah Halife Türbesi'nden istenilen bir dilek gerçekleştiğinde veya bir derde çözüm bulunduğu mutlak suretle bir bedel ödenmelidir. Bedel bir kurban olabileceği gibi, fakir fukaraya verilecek bir miktar sadaka da olabilir. Aksi takdirde köy halkı, Hacı Abdullah Halife'nin verdiği için iki mislini geri alacağına inanır. Tekke her kültür seviyesinden, her kademedeki insanın umut kapısı hâlinindedir.

b. Kutsal Kültürelere Bağlı Adak Yerleri

b. 1. Giresun Adası'ndaki Hamza Taşı:

Giresun, Karadeniz Bölgesi'nde adası olan tek şehirdir. Ada ile ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Bu efsanelerden en bilineni Amazon kadınları ile ilgili olanıdır. Bahsi geçen efsanelerin yoğunluğu ve etkisi nedeniyle halk adanın mistik bir gücü olduğunu düşünmektedir.

Adada bulunan dikit şeklindeki bir kaya parçası halkın kutsiyet atfederek adak adamak için kullandığı bir unsurdur. Halk bu kaya parçasına "Hamza Taşı" adını vermiştir.

"Hamza" adının nereden geldiği konusunda çeşitli açıklamalar yapılmaktadır. Kelimenin kökeninin Latince'deki "Humuza" kelimesinden geldiğini öne sürenler olmuştur. Buna göre "Humuza" doğum demektir. Bu kelime zamanla Humuza, Humza, Hamza şeklini almıştır. Bu açıklamaya göre kelimenin Hz. Muhammed'in amcası Hz. Hamza ile bir ilgisi yoktur. Ancak, halk arasında bu bilinç mevcut değildir. Halkın muhayyilesinde Hamza Taşı'nın Hz. Hamza ile ilgili olduğu kanaati yaygındır. Yukarıda değinildiği üzere tarih öncesi çağlarda adanın efsanevi Amazon kadınlarının yerleşim bölgesi olduğu düşünüldüğünde, Anaerki aile düzeninin hüküm sürdüğü tarih öncesi devirlerde Doğum Tanrısı ya da Ana Tanrıça kabul edilen Kibele adına dikilen bu dikite Humuza, Hamuza adının verilmiş olması muhtemeldir.¹⁷ Daha sonraki çağlarda yöreye yerleşen halkların mensup olduğu inanış sistemlerinin, yörede mevcut olan inanış sistemleri ile kaynaşması sonucu, başka bir deyişle, bölgede hüküm sürmeye başlayan Müslüman – Türk

¹⁶ TANYU, Hikmet. A.g.e., s. 39.

¹⁷ KARADENİZ, Fikret. "Giresun'da Dilek Dileme Olgusu ve Dilek Taşları Kültürü", *Folklor /Edebiyat*, C. I, (Aralık 1994), s. 88-89.

inanişlarının tesiri ile kelime Hz. Hamza ile ilişkilendirilerek “Hamza Taşı” olarak anılmaya başlamıştır.

Taş, bir heykelden geriye kalan parça izlenimi vermektedir. Bir insanın belden aşağıdaki kısmını andırmaktadır. Üst kısmı düz olan taş, önceden üzerinde başka taşların olduğu hissini uyandırmaktadır. Etrafında benzer yapıda kaya ve taş parçalarının bulunması da bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Hamza Taşı daha çok çocuk sahibi olmak isteyen kişilerin ziyaret ettiği bir adak yeridir. Başka dilekler için de ziyaret edildiği olmaktadır. Dilek dilenirken yapılan uygulama oldukça basittir. Ziyaretçiler taşın etrafında dönüp, çeşitli dualar okuyarak dilek dilerler.

Giresun Adası’ndaki Hamza Taşı adak yerlerinde kadim dönemlerden itibaren varlığını sürdüren inançların tabakalaşarak günümüze ulaştığına dair daha önce temas ettiğimiz belirlemenin tipik kanıtlarından biridir. Taş etrafında MÖ ki dönemlerden itibaren tespit edilen inançların ve kültürlerin izleri açıkça tespit edilmektedir. Bahsini ettiğimiz Hamza Taşı, kutsal mekânlarda rastlanan kültürel daireleşmeyi ve aktarımı, ayrıca eski kültürel dokunun yeni kültürel yapı ile gerçekleştirdiği organik bütünleşmeyi gözler önüne sermektedir.

b. 2. Aksu Şenlikleri Dilek Dileme Uygulamaları:

Yaz – kış debisi hiç değişmeyen Aksu ırmağının denize kavuştuğu yerde Mayıs ayının yirmisinde Aksu Şenlikleri yapılır. Önceki yıllarda halkın katılımı ve katkısı ile kutlanan törenler, son yıllarda yöreye has belediyenin üstlendiği bir festival havasında düzenlenmektedir. Şenlik, eski yıllarda Mayıs Yedisi Kutlamaları -Rumi takvime göre Mayıs ayının yirmisi, yediye tekabül eder- adı altında kutlanmaktayken, daha sonra bu ad kutlamaların Aksu ırmağının denize kavuştuğu yerde yapılması sebebiyle Aksu Şenlikleri olarak değiştirilmiştir. Son on yıldır Giresun Belediyesi bu şenliği uluslararası düzeyde gerçekleştirmektedir.

Uluslararası Aksu Şenlikleri esnasında birden fazla adak adama usulüne şahit olunur. Bunlardan özellikle “sacayaktan geçme” ve “taş atma” uygulamaları ilgi çekicidir. Kutlamaların başladığı gün hastalar, dert sahipleri ve dilekleri olanlar yedi çift bir tek taşı Aksu ırmağına atarlar. Bu işlemi gerçekleştirirken dileklerini ifade ederler. Ayrıca, şifa bulmak için ırmağın denizle birleştiği noktada suya girerek baştan aşağı su dökülmesinin yararlı olacağına inanılır. Anlaşılabileceği üzere bu uygulamaların kökeninde eski Türk inanişlarından su kültürünün etkisi söz konusudur.

Aksu Şenlikleri esnasında gerçekleştirilen dilek dileme ritüellerinden bir diğeri ise doğrudan “ateş ve ocak” kültürü ile bağlantılıdır. Dilek sahipleri, törenlerde mutlak suretle bulundurulmuş sacayakların içinden üç kez girip çıkarlar. Böylece hem üzerlerindeki kötü etkilerden kurtulacaklarına hem de dileklerine nail olacaklarına inanırlar. Bu uygulamada öne çıkan husus ateşin en eski çağlardan itibaren inanılan arındırıcılık özelliğidir.

İrmağın taşlanması ve sacayaktan atlama seremonileri tamamlandıktan sonra halk kiralanan kayıklarla Karadeniz’in tek adası olan Giresun Adası’nın etrafını üç kez döner. Üçüncü turdan sonra kayıktan inilerek adada bulunan tatlı pınar suyundan içilir. Bütün bu işlemlerden sonra dilek sahiplerinin muratlarına nail olacağına inanılır.

Aksu Şenlikleri'nde tespit edilen adak uygulamaların çoğunun ırmak ve su kültürüne bağlı olarak geliştiği görülmektedir. Halkın söylediği bir türküde geçen aşağıdaki dörtlük ırmağın suyunun kutsallığı ile ilgili halkın inancını yansıtmaya bakıldığında değerlidir.

“Aksu derler adına
Soğuktur inadına
Sularından içenler
Ereymiş muradına.”

c. 3. Karagöl:

Giresun'un Dereli ilçesinin güneybatısında, Giresun, Ordu ve Sivas illerinin birleşme noktasına yakın bir konumda, 3107 m. zirveli Karagöl Dağı'nda bulunan Karagöl bir krater gölüdür ve çevresi çayırarla kaplıdır.

Muhteşem bir manzaraya sahip olan Karagöl, birçok efsane ve inancın da esin kaynağı hâline gelmiştir. Çoğu insan Karagöl'ü turistik amaçlarla ziyaret etmektedir. Eski Türk inanışlarına göre göl tabu alanlardan biridir. Netameli bir alandır. Göllerin içinde çeşitli ruhların yaşadığına inanılır. Bu nedenle göle girerken ya da yaklaşırken dikkatli olmak, içinde yaşadığına inanılan ruhlara saygı göstermek gerekir. Karagöl için de benzeri şeyler söylemek mümkündür. Çevre halkı gölün manevî bir canlılığa sahip olduğuna, bir ruh taşıdığına inanmaktadır. Abdestsiz şekilde ve muayyen günlerde adak adamak amacıyla göle gitmenin uğursuzluk getireceğine inanılır.

Karagöl, günün büyük bir bölümünde sisle örtülüdür. Gölden dileği olan kişiler Karagöl'ün kıyısına gelir ve göle eğilip bakar. Dileği olanlar göle baktıklarında yüzlerinin aksini gölde görebilirlerse dileklerinin gerçekleşeceğine inanır.

Yöre sakinleri gölün ruhunun iyi niyetli, itikat sahibi kişiler geldiğinde mutlu olduğunu ve üzerindeki sisleri dağıtarak yüzünü gösterdiğini ifade etmektedir. Aksi durumlarda ise göl sislerle kaplanıp memnuniyetsizliğini belli etmektedir.

Bir başka inancıya göre de gölün sularında yüzlerini görenlerin cennetlik olduğuna, göremeyenlerin cehennemlik olduğuna hükmedilir.

b. 4. İkiz Taşlar:

Giresun'un Tirebolu ilçesinde sahile çok yakın bir yerde, denizin ortasında, aralarından sadece bir kayığın geçebileceği kadar mesafe olan iki büyük kaya parçası vardır. Bu kaya parçalarına İkiz Taşlar denilmektedir.

İkiz Taşlar doğal olarak oluşmuş, yerli kayalardır. Tirebolu'daki bu iki kaya özellikle Mayıs yedisi denilen daha önce sözü edilen Mayısın yirmisinde kutlanan ve sonradan adı Aksu Şenlikleri olarak değiştirilen yöreye has kutlu günde ziyaret edilmektedir. Ziyaretler kiralanan kayıklarla yapılır. Kayıklara binen halk, kayaların ikisini de içine alan bir daire çizerek kayaların etrafında yedi kez döner. Dönüşler esnasında halk yanlarında getirdikleri yumurtaları kayalara fırlatır. Her yumurta bir dilek için atılır ve kayıklarda parçalanır. Kayalara ulaşamayıp denize düşen yumurta tutulan dileğin

olmayacağını gösterir. Dönüşler esnasında kayalıklara ekme parçaları da atılır. Atılan ekme parçalarının bereket getireceğine inanılır. Kayalara atılan yumurta ve ekme parçaları için dilenen dileklerin peşinen ödenen adakları da denebilir.

Kayaların etrafında altıncı tur atıldıktan sonra yedinci tur iki kayanın arasından geçilerek yapılır. Denizdeki uygulama bittikten sonra sahile dönülür. Bu esnada dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı daha vardır. Karaya ayak basarken kayığa binilen taşın üzerine basmadan inilmeli, hangi ayakla kayığa binildiyse inerken de o ayak kullanılmalıdır.

3. Sonuç

Giresun ilinde yukarıda incelenen adak yerleri dışında daha birçok adak yeri tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları Seyyit Vakkas Türbesi, Seyyit Mahmut Çağırğan Veli Türbesi, Hasan Şeyh Türbesi, Müderris Hacı Resul Efendi Yatırı, Hacı Mustafa Hazretleri Türbesi, Çimen Dede, Akkaya Köyü Camisi, Ortaköy (Yaraş) Adak Yeri, Pamuk Dede, İkiz Taşlar ve Çoban Kayası vb. adak yerleridir. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde gözden geçirilerek yararlanılan ve referans olarak kullanılan “Giresun’da Adak İnanıcı ve Adak Yerleri”¹⁸ adlı çalışma kapsamında sözü edilen diğer adak yerleri ile ilgili incelemeler yer almaktadır.

İncelenen adak yerleri ve adak adama uygulamaları sonucunda kutsallık atfedilen bu mekânlarda amaç ve uygulama zemininde, ufak tefek birkaç ayrıntı dışında, birçok ortak ölçütün varlığına şahit olunmaktadır. Meseleye toplumun kültürel birliğinin korunması ve yaşatılması bakımından yaklaşıldığında adak kavramı bağlamında ve adak yerlerinde tespit edilen inanış ve uygulamaların toplum içinde birleştirici bir harç görevi üstlendiğinin altını çizmek gerekir. Türkler Anadolu’ya yerleşmeden önce bölgede varlık sürdüren ve yerleştikten sonra bizzat Türkler tarafından bölgeye taşınan kültür ve inanış unsurları bir sentez oluşturarak adak yerleri etrafında bin bir renk aksettiren bir prizma oluşturmuştur. Bu prizma etrafında birleşen halk ve halk inanışları tarihî - kültürel birliğin sembolü durumundadır.

Adak kavramı etrafında toplumun çeşitli kademelerinden farklı yaşam ve fikir anlayışına sahip insanlar aynı uygulamalar ve inanış bütünlüğü çevresinde bir araya gelmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde “adak kavramı ve adak yerleri”ni birleştirici sosyal bir olgu olarak nitelendirmek mümkündür.

Adak yerleri kültürel birer taşıyıcı olmanın yanı sıra, ayrıca toplumu oluşturan bireylerin büyük bir kısmı için, psikolojik bakımdan bir rahatlama ve telkin aracıdır. İnsanlar geleceklerine dair daimî bir umut taşırlar. Bu noktada “adak” kavramı bütün umutların bittiği yerde, yeni bir umut kapısı olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAK KİŞİLER

*Şeyh Aziz Hüseyin Baba Türbesi

Faik ÖZKAN (Yaş: 55) Keşap İlçesi-Yolağzı Köyü Muhtar

Faruk ŞENTÜRK (Yaş: 71) Keşap İlçesi – Yolağzı Köyü Emekli

¹⁸ KARA DÜZGÜN, Ülkü. Giresun’da Adak İnanıcı ve Adak Yerleri, Yayınlanmamış Master Tezi,1999, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

***Seyyit Şeyh İdris ve Şeyh Piraziz Türbesi**

Rıfki TURAN (Yaş: 59) Piraziz İlçesi - Nefsi Piraziz Köyü Emekli Bekçi

Saffet TURAN (Yaş: 50) Piraziz İlçesi - Şeyhli Mahallesi Çiftçi

***Şeyh Kerameddin Türbesi**

Sabri DEMİR (Yaş: 60) Merkez Boztekke Köyü Rençber

Adem TEKE (Yaş: 25) Merkez Boztekke Köyü Çiftçi

***Gülbahar Hatun Tekkesi (Hacı Abdullah Halife Tekkesi)**

Yağlıdere Müftülüğü

Rasim ÖNAL (Yaş: 74) Yağlıdere İlçesi Hacı Abdullah Halife'nin Torunu

Mustafa KARAHAN (Yaş: 72) Tepeköy – Yağlıdere İlçesi

***Karagöl Adak Yeri**

Şükriye GEDİK (Yaş: 43) Giresun Ev Hanımı

KAYNAKÇA

AYTAŞ, Gıyasettin. “Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve ‘Haza Destan-ı Geyik’”

http://w3.gazi.edu.tr/web/giyaytas/eng_turkkulturgeyik.htm

BORATAV, Pertev Naili. “Pir Sultan Abdal”, *Ülkü Dergisi*, S.: 15 (89, 1940), s. 408.

EMECEN, Feridun. “Giresun Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, C. 14, İSAM Yayınları, İstanbul, 1996, s. 79.

ENGİNER, Gürbüz. Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri, YKY, İstanbul, 1997, s. 126.

GÜNAY, Ünver. “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dinî Ziyaret Yerleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.: 15, 2003/2. http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_15/01_gunay.pdf

JR, W. A. Christian. “Folk Religion”, Çev.: Mustafa ARSLAN, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, S.: 3, 2002. <http://www.dinbilimleri.com/dergi/cilt2/sayi3/makale/halkdini.pdf>

JUNG, Carl Gustav. Dört Arketip, Çev.: Zehra AKSU YILMAZER, İstanbul, 2005.

KARA DÜZGÜN, Ülkü. Giresun’da Adak İnancı ve Adak Yerleri, Yayımlanmamış Master Tezi, 1999, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARADENİZ, Fikret. “Giresun’da Dilek Dileme Olgusu ve Dilek Taşları Kültürü”, *Folklor /Edebiyat*, C. I, (Aralık 1994), s. 88-89.

KARAMAĞARALI, Beyhan. “Anadolu’da XII. ve XVI. asırlardaki Tekke Sanatı Hakkında”, *AÜİF Dergisi*, S.: XXI., Ankara, s. 251.

OCAK, A. Yaşar. Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s. 20-21.

ÖGEL, Bahaeddin. Türk Mitolojisi I, İstanbul, 1971, s. 38.

PROPP, Vladimir. Masalın Biçimbilimi –Olağanüstü Masalların Yapısı, Çev.: Mehmet RIFAT-Sema RIFAT, Kuram Yayınları, İstanbul, 2002, s. 45-47.

TANYU, Hikmet. Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara, 1967.

http://villasam.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=72